

การละเล่นทางภาษา

THI3321 คติชนวิทยา

สัปดาห์ที่ 1

ผศ.ดร.ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก

หัวข้อในการบรรยาย

- การละเล่นทางภาษา (Speech Play)
- ภาษีต
- มุกตลก
- ปริศนาคำทาย

คำถามชวนคิด

ดูคลิปรายการแข่งขันในรายการเวทีทองต่อไปนี้แล้วช่วยกันคิดว่า
มีวิธีการเล่นอย่างไร และความสนุกของการแข่งขันนี้มาจากไหน

<https://www.youtube.com/watch?v=PYbeYmhPmao>

การละเล่นทางภาษา (Speech Play)

— Speech play is the **playful manipulation of elements and components of language**, in relation to one another, in **relation to the social and cultural contexts of language use**, and against the backdrop of other verbal possibilities in which speech play is not foregrounded [...] speech play typically **involves a degree of selection and consciousness beyond that of ordinary language use**.

<https://academic.oup.com/edited-volume/42051/chapter/355825307>

การละเล่นทางภาษา (Speech Play)

— ลักษณะสำคัญของการละเล่นทางภาษา

- ความสนใจในการเลือกสรร
- ความแตกต่างและโดดเด่นไปจากภาษาปกติ
- กรอบการเล่น (play frame) -> การตีความแบบพิเศษ
- สัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

การละเล่นทางภาษา (Speech Play)

ตัวอย่างการละเล่นทางภาษาในภาษาไทย

- การเล่นคำ
- คำผวน
- เกมภาษา
- การสร้างความกำกวม
- ภาษาลับ

การละเล่นทางภาษา (Speech Play)

การละเล่นทางภาษากับคติชนวิทยา

- ภาษาไทย ทั้งภาษาไทยมาตรฐานและภาษาถิ่นต่าง ๆ มีการเล่นกับตัวภาษาให้มีความพิเศษแตกต่างไปจากปกติ
- ข้อมูลคติชนที่ใช้ภาษาหลายประเภทก็ได้แสดงถึงการเลือกสรรภาษาและจัดการกับตัวภาษาอย่างจงใจเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ
 - ภาษิต
 - มุกตลก
 - ปริศนาคำทาย

ภาษิต (proverb)

- ภาษิต คือ คำกล่าวสอนใจหรือข้อความที่มีความหมายเป็นคติ
- ภาษิตมีการใช้ภาษาที่แตกต่างไปจากปกติ โดยมักมีการเปรียบเทียบ
- ภาษิตมีที่มาหลากหลาย เช่น เกิดจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรอบตัว ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา ฯลฯ

ภาษาชิต

- ลองชวนกันวิเคราะห์รูปแบบการเล่นกับภาษาในภาษาชิตต่อไปนี้
 - ชว่ควายเสียดายพริก
 - ไกล่เกลือกินต่าง
 - น้ำขุ่นไว้ใน น้ำใสไว้นอก
 - ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่

ภาษี

- ภาษีในแต่ละท้องถิ่นของไทยก็มี
ปรากฏอยู่เช่นกัน
 - คำผญา ของอีสาน
 - คำคมล้านนา
 - สุภาษิตร้อยแปดของภาคใต้

ให้นักศึกษาแต่ละภาค
มาช่วยแบ่งปันภาษีใน
ท้องถิ่นของตน

มุกตลก (joke, jest)

— ทำไมเราจึงขำหรือตลก ?

- ผู้หญิงสาวสวยๆ เดินฉับๆ มาแล้วกลับเหยียบ
เปลือกกล้วยขึ้นล้ม
 - ขำไหม ?
 - แล้วถ้าเขาไม่ลุกขึ้นมา หรือมีเลือดนองจะขำไหม ?

มุกตลก

— เหตุแห่งอารมณ์ขัน

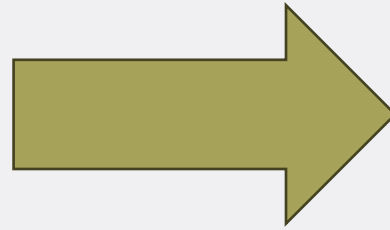
- มีผู้อธิบายอารมณ์ขัน (humour) ไว้หลายรูปแบบ โดยสรุปได้ความว่า ความขบขันเกิดขึ้นจากความไม่เข้ากัน เพราะเบี่ยงเบนออกไปจากมาตรฐานที่ควรจะเป็นหรือบรรทัดฐานที่สังคมคาดหวัง
- ความขบขันบางครั้งก็มาพร้อมกับนัยของความเหนือกว่า และการวิพากษ์วิจารณ์ข้อบกพร่อง ผ่านความขบขัน เช่น เสียดสี ล้อเลียน ฯลฯ

มุกตลก

เนื้อหาในมุกตลกของไทย

- การวิจารณ์ผู้มีอำนาจ
- การวิจารณ์สถานการณ์ร่วมสมัย
- เนื้อหาเรื่องเพศ

ฯลฯ

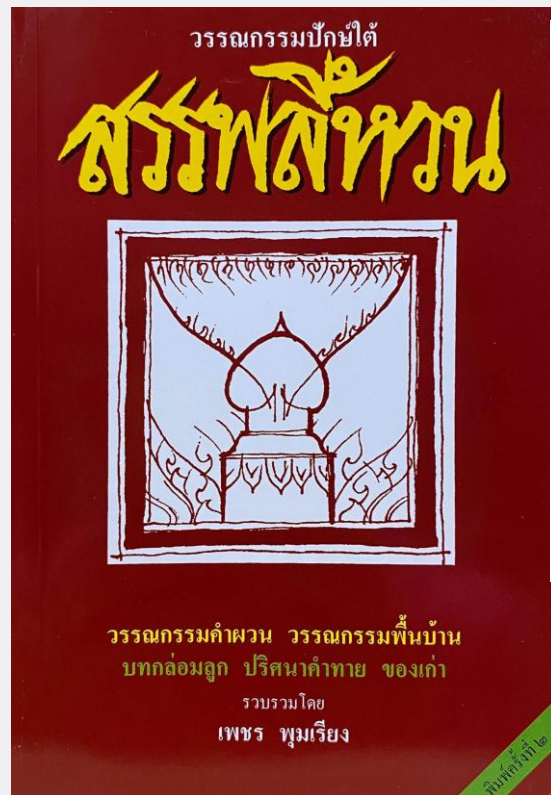

การปลดปล่อย
ความคับข้องใจที่
สังคมตีกรอบไว้

มุขตลก (joke, jest)

มุขตลกในข้อมูลคติชน : วรรณกรรมสรรพสิทธิ์หวนภาคใต้

การเล่นคำผวน

“นครยังมีเท่าผีแหน
เมืองห้างกรรหับระยับตา
สูงพอดั้ยหีบพอดั้ยบด
กำแพงมีร่ายไว้ซอดัง

กว้างยาวแสนหนึ่งคืบสับยคดา
พื้นหญ้าคาบุรอกเป็นฉากบัง
ทององักกูชอย่างดด้วยหนัหัง
เจ้าจอมวังพระราโชไ้ทำไคตวย”
(สรรพสิทธิ์หวน (ของเก่า), บทที่ 1-2)

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c5/%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%9E%E0%B8%A5%E0%B8%B5%E0%B9%89%E0%B8%AB%E0%B8%A7%E0%B8%99.pdf>

ปริศนาคำทาย (riddle)

- ปริศนาคำทายเป็นการเล่นทางภาษาที่ใช้ปฏิภาณไหวพริบในการหาคำตอบผ่านการใช้ภาษาที่เลือกสรรและจงใจให้แตกต่างกันไปจากภาษาปกติ
- การทายปริศนาจะสัมพันธ์กับกรอบการเล่นและตรรกะแหวกขนบ
- ปริศนาบางประเภทมีสูตร (formula) เช่น อะไรเอ๋ย
- ปริศนาคำทายสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด

ปริศนาคำทาย (riddle)

• 谜题 / 谜题 และ การทายโจ๊ก

- ให้ดูคลิปจาก TikTok สั้นๆ ประมาณ 2 นาที เกี่ยวกับการเล่นประเพณีนี้ให้เห็นภาพก่อนว่ามีกติกาการเล่นอย่างไร →

<https://www.tiktok.com/@talkygavy/video/7253529303625846021>

- ดูคลิปจาก YouTube เรื่อง “ทายโจ๊กปริศนา” ซึ่งเผยแพร่โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี เพื่อขยายความให้ที่มาและลักษณะของการเล่นประเพณีนี้ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น → <https://www.youtube.com/watch?v=c6o2JB9bq5s>

ปริศนาคำทาย (riddle)

- มาช่วยกันวิเคราะห์โครงสร้างและการเล่นกับภาษาในปริศนาคำทายเหล่านี้

ลักวาท่าละครชนิดหนึ่ง	(ชักแบ่งผัดหน้า)
การเล่นดังกันไปมาน่าสนุก	(ชักเย่อ)
เปิดน้ำขบล้างได้หลังถ่ายทุกข์	(ชักโครก)
อาการกระตุกตาตั้งทั้งคืนงอ	(ชักดิ้นชักงอ)
ประเพณีแบบลบบองของภาคใต้	(ชักพระ)
เป็นหนี้ไว้แล้วไม่ยอมจ่ายคืนหนอ	(ชักดาบ)
ทำไอ้เอ้อดอาดให้ญาติร่อ	(ชักช้า)
สำนวนสอบบงการสั่งเบื่องหลังเอย	(ชักใย) ^๕

ปริศนาคำทาย (riddle)

- มาช่วยกันวิเคราะห์โครงสร้างและการเล่นกับภาษาในปริศนาคำทายเหล่านี้

สาว หนึ่งบริสุทธิ์แล้ สะอาดตา (สาว-ชี ผวนได้เป็น สีขาว)
สาว หนึ่งทั่วกายา จุดแต้ม (สาว-เดือ ผวนได้เป็น เลือดดาว)
สาว หนึ่งวากยัวจา กร้าวหยาบ (สาว-หาม ผวนได้เป็น สามหาบ)
สาว หนึ่งยามยลแย้ม เบ่งได้ไกลตา (สาว-ตา-ยาย ผวนได้เป็น สายตายาว)⁶

ปริศนาคำทาย (riddle)

- มาช่วยกันวิเคราะห์โครงสร้างและการเล่นกับภาษาในปริศนาคำทายเหล่านี้

ปริศนาที่ 20¹⁰

ตาหนึ่งเกิดอยู่ถึ (ที่)	บาทา	(ตาปลา)
ตาหนึ่งเลื่อนขึ้นมา	ค่อเท้า(ข้อเท้า)	(ตาตุ่ม)
ตาหนึ่งเหนือหัตถา	อยู่ข้อ มือเฮย	(ตานกเอี้ยง หรือ ตานกแก้ว)
ตาหนึ่งอำปากเอ้า!	เห็นอยู่เบื่องบน	(ตาลู)

ปริศนาคำทาย (riddle)

- มาช่วยกันวิเคราะห์โครงสร้างและการเล่นกับภาษาในปริศนาคำทายเหล่านี้

การทายใจภาพ

3 พยางค์

2 พยางค์

ปริศนาคำทาย (riddle)

กิจกรรมเล่นเกมทายโจ๊ก

- <https://www.youtube.com/watch?v=2hd9ySWE-IE&t=486s>
- <https://www.youtube.com/watch?v=RQdJRU0TvRk>

คำถามท้ายบทเรียน

-
- 1) เพราะเหตุใด การละเล่นทางภาษาจึงจัดเป็นข้อมูลคติชน
 - 2) เนื้อหาของภาษิตมักเกี่ยวกับเรื่องใด
 - 3) การศึกษามุกตลกช่วยให้เราเข้าใจสังคมได้อย่างไร
 - 4) ละครคืออะไร มีวิธีการเล่นอย่างไร
 - 5) ปริศนาคำทายมีคุณค่าอย่างไร นอกจากความเพลิดเพลิน